

Ker dosmertne zavarovavnice zavarujejo tudi prav majhne kapitale in sicer od 10 gold. naprej, so v malem že koristne in v marsikakem obziru še koristneje, kakor tako imenovane mertvaške bratovšine. Še o času, ko ljudje bolj merjé kakor sicer, dajajo popolno varnost, dnar-nice mertvaških bratovšin pa se — kakor skušnja uči — o tacihih priložnostih kaj lahko spraznejo. Dosmertne zavarovavnice plačajo vselej zavarovani kapital, naj umerje kdo kadar koli. Mogoče je pa tudi se za postavljeni čas zavarovati in tedaj plačajo dosmertne zavarovavnice kapital samo, če zavarovanec v tem času umerje.

Kaj hasnovito je to zavarovanje za posojevanje dnarjev, če tisti, kateri komu posodi, misli, da bi dolg bil zgubljen, če bi dolžnik prezgodaj umerl. Da bi tedaj posojenih dnarjev ne zgubil, ako bi dolžnik umerl utegnul, terja od svojega dolžnika, naj se pusti zavarovati za toliko, kolikor je dolžan, in za toliko časa, za kolikor mu je dnarje posodil. Ta, kateri je dnarje posodil, shrani zavarovavni list, in če se primeri, da dolžnik tisti čas umerje, dobí uni od dosmertne zavarovavnice zavarovani kapital.

Mogoče je pa, zavarovani kapital prejeti in treba ni še le smerti kakega človeka čakati, kakor smo rekli gori v b. in c.

Starši morejo na pr. svojim hčeram doto in svojim sinovom kapital za kako kupčijo preskerbeti, če za svoje otroke od njih perve mladosti vsako leto kaj majhnega v dosmertne zavarovavnice zakladajo. Kadar pridejo otroci v svoje leta, jim plača zavarovavnica odločeni kapital.

Ravno tako si more kak delaven mož kapital zavarovati, ki ga bo v starosti pokojno vžival.

Zavarovanje starosti se godí pa največkrat tako, da si kdo letne dohodke zavaruje.

Kdor je že bolj postaren in brez otrok, ali kdor ima svoje zlahtnike bodi si kakor koli dobro preskerbljene, naj vloží svoj kapital le z zaupanjem v kako dosmertno zavarovavnico, ktera mu velike obresti zavaruje, s kterimi more v svoji starosti bolj zložno živeti. S tem se ogne tudi vsem sitnostim, pravdam in advokatom, ktere ima vsaki, kateri je izročil svoje dnarje drugim ljudém.

Kdaj se vélika noč praznuje?

V prvih časih kristjanstva so tisti kristjani, kateri so pred Judje bili, in se še nekterih judovskih šeg deržali, veliko noč tisti čas praznovali, ob kterem so judje praznik opresnih kruhov obhajali. Uni kristjani pa, kateri so pred molikovavci bili, in do judovskih šeg clo nič serca niso imeli, niso hotli z Judi vred ob enem času vélike noči obhajati. Toraj je med kristjani velik prepír bil, kdaj naj bi veliko noč praznovali.

Poglavitni nizejski cerkveni zbor je v letu 325 po Kristusovem rojstvu razsodil, naj kristjani ne praznujejo vélike noči tačas, ko Judje praznik opresnih kruhov obhajajo. Da bi vélika noč in praznik opresnih kruhov skupaj ne zadela, so zastran velikonočnega praznika naslednje zakone (postave) postavili:

1. pomladanja dnevna in nočna enakost (to je, tisti dan, ko sta noč in dan enako dolga), naj je za vselej na 21. sušca odločena;

2. vélika noč je v prihodnjič le v nedeljo praznovati, in sicer

3. tisto nedeljo, ki po prvem šipu ali prvi polni luni spomladanje dnevne in nočne enakosti pride;

4. ako bi pa ta šip ravno v nedeljo biti utegnul, tedaj je vélika noč prihodnjo nedeljo praznovati.

Ako bi 21. sušca, ko sta ta dan po misli nizejskiga zbora noč in dan enako dolga, ravno sabota bila, zraven pa tudi šip ali polna luna, naj je precej drugi dan, ki je perva nedelja po šipu dnevne in nočne enakosti, vélika noč, to je 22. dan sušca. Če bi pa nasproti 20. sušca

sabota bila, zraven pa tudi šip, tedaj je ta šip en dan pred dnevno in nočno enakostjo, toraj se ne sme po njem vélika noč vravnati; tukaj je treba družega šipa, ki po dnevni in nočni enakosti, to je po 21. sušca pride, in na 18. malotravna pade, počakati, in po tem se mora velikonočni praznik vravnati. Ko bi pa 18. malotravna ravno nedelja bila, tedaj bi vélika noč še le drugo nedeljo, to je, 25. malotravna praznovali, zakaj postava je: vélika noč je pervo nedeljo po šipu dnevne in nočne enakosti praznovati.

Iz vsega tega se lahko razvidi, da se vélika noč pred 22. sušcom praznovati ne more, pa tudi ne poznejše kakor 25. malotravna, in da celih pet tednov prehodi; včasih je pred, včasih pozneje, kakor si že polna luna ob dnevni in nočni enakosti nanese. V letu 1818 je bila vélika noč najbolj zgodaj, namreč 22. sušca, kar se v tem stoletji nič več ne bo primerilo; in samo v letu 1886 bo vélika noč najbolj pozno, namreč 24. malotravna. Neka latinska prerokva pravi:

„Quando Marcus pascha dabit,
Antonius pentecostabit,
Joannes Christi Corpus adorabit:
Totus mundus vae clamabit.“

to je:

Kdar vélika noč bo Marka dal,
Padovansk Anton pa binkušval,
Janez molil svet' Telo klečé:
Tedaj bo upil cel' svet gorjé!

Stolet. pratika.

Zgodovinsko-jezikoslovne reči.

O panonsko-slovenski boginji imenovani „Vida Solitana“.

Spisal Davorin Terstenjak.

V svojih različnih spisih sem si prizadeval, dokazati iz ostankov panonskega jezika, *) iz stroja starih panonskih mestnih imen, in iz izrekov rimskih in gerških pisateljev, da stari Panoni niso bili ne Traki ne Illiri. 1) Ker še se nekteri novejši izsledovatelji stare zgodovine zmirom opirajo na klasike, hočemo tukaj pretresovati, koliko dokazov tičí v njihovih izrekih za tračišnost ali illiršnost starih Panonov. Med glavnimi pisatelji, kateri Panone imajo za Illire, je rajni Gaspar Zeus.

Zeusevi dokazi so v kratkem sledeči. 2) Zeus umuje tako: „Akoravno Strabon očitno Panonov ne imenuje Illire, vendar njih illirsko pokolenje si misli kot znano. Illiria mu leží okoli jezera pri Bojih, do kterega so Panoni segali, tam je začetek ilirske zemlje.“ — Dalje umuje Zeus: „Keltski Skordiski so se med Traki in Illiri posadili, pod temi se pa le njihovi zahodni sosedje zastopiti morejo.“

Vse to umovanje ni resnično. V petih bukvah Strabonovih ni govora, da bi Illiria okoli jezera pri Bojih ležala. Res piše Strabon v sedmi knjigi sledeče: „Jaz govorim najpervo od Illirie, ktera mejaši na Ister in Planine (Alpes), med Italio in Germanio leží, in se začénja pri jezeru Vindelikov, Rhaitov in Bojev.“ — To bi

*) Dio Cassi (49, 36) piše, da se je oblačilo platneno z rokavi pri starih Panonih velelo panus ali panuš, ruski: panja, „ein leinener Rock der Bäuerinnen“, in da so po tem oblačilu dobili ime, kar je mogoče, ker mi Štirčani horvatske Zagorce zavoljo njihovih biz (berguš) imenujemo Bizjake, pa tudi iz pana, muža se da ime Panon izpeljati. Ako so se Panoni veleli tako zavoljo svojih panj — panušev, so to ime dobili od sosednih sorodnih Norencov.

1) Potrebne dokaze nahajaš v mojih spisih: „Slovensko-horvatska povest o Čehu, Lehu, Mehu“, dalje v spisu: „Kako daleč je segala meja starih Japudov?“ v lanskih „Novicah“; — dalje v mojem spisu: Ueber zwei Wörter aus der Sprache der alten Panonier v „Mittheilungen des histor. Vereins für Krain“ itd. 2) Kaspar Zeus „Die Deutschen und die Nachbarstämme“ str. 255 itd.

tedaj bilo bodensko jezero. Ako bi tam Illiri stanovali bili, kako tedaj bode stalo s Zeusovim terdenjem, da so Vindeliki in Rhaiti bili Kelti? Po vsi zemlji današnjega Kranjskega, Štirskega, Koroškega in Tirolskega bi toraj mogli v stari dobi Illiri stanovati, kar spet Zeusu dopadlo ne bode, kateri, in za njim vsi njegovi učenci z nepremakljivo stanovitnostjo terdijo, da so po teh pokrajinah bili izključivo Kelti ali Vlaha naseljeni.

Ravno tako neresnično je drugo Zeusovo umovanje: Strabon piše: „Eno stran te zemlje so poharili Daki, ko so keltske plemena Bojev in Tauriskov uničili, katerih vojvoda je bil Kritasir, ker so terdili, da je ta zemlja njihova, čeravno jih je ločila reka Patisus (Tisa), koja iz planin v Ister teče pri Gallih, kateri se Skordiski velijo“. — Tako so Daki unkraj Tise stanovali, na izlivu Tise pa Skordiski, Tauriski in Boji. Če Strabon reče, da Skordiski zmešani z Illiri in Traki stanujejo, tedaj ne sledi iz tega, da bi se pod tem zahodni sosedje razumeti imeli, ker so se Skordiski tudi v jugu do gore Skordus (dnešnji dan Argentaro in Perserin) raztegovali, kjer so tudi Illiri stanovali, in proti izhodu na traške Moisijsance segali.

Skordiski so stanovališča Illirov in Trakov s silo posedli, in tako so še utegnile zmirom illirske in traške zaklepnice (enklave) obstajati, in Strabon je z vso pravico pisati smel: „da Skordiski zmešani med Illiri in Traki stanujejo“.

Dalje Strabon očitno reče: „da so Panoni od izliva Tise do Segestike (Siska) in Istra stanovali, proti severu in iztoku, in da se po drugih krajih njih stanovališča niso več raztegovale“. Ti drugi kraji zamorejo le edino zapadni in jugozapadni bitji, kjer pa Norence nahajamo, katerih Zeus nima za Illire, ampak za Kelte.

Že Heródot¹⁾ ve za Illire le na zapadnih pritokih Strymona, dnešnje Morave, do Venetov.

Drugi Zeusov²⁾ dokaz, „da Panoni že zatega voljo morejo biti Illiri, ker Strabon Diasionce, Pyruste, Mazajce in Daisitiaste šteje k panonskim rodovom,“ (ktere Plini³⁾ in Vellej⁴⁾ med illirskimi plemeni navajata) — nič ne velja, ker je Strabon tukaj zmešnjavo napravil, in v Panonio potegnil, kar je v Dalmaciji ležalo. Vellej in Plini prav dobro te rodiče postavljata v Dalmacijo. Strabon je Illirijo si mislil v administrativnem ne pa v rodoslovnem pomenu*), sicer bi tudi Tauriski okoli Nauporta mogli Illiri biti, ker Strabon piše, „da Nauportus iz Illirie teče“.

Tako iz Strabona ne dobivamo nobenega terdnega dokaza za illirščinost Panonov.

Drugi zgodovinarji se opirajo na Appiana, kateri piše, „da se Panoni k Illirom štejejo.“ Pa poslušajmo Appiana samega. On piše: „Paioni so velik narod na Istru, njihovo okrožje sega po dolgem do Japydov in Dardanov. Pri Gerkih se velijo Paioni, pri Rimljanih Panonii, slednji jih, kakor sem gori rekel, k Illirom štejejo.“⁵⁾

Pa sadaj še preberimo verstice, na ktere se Appian poziva, in mi bomo se sopet prepričali, da Appian ni nikdar terdil sorodnosti Panonov z Illiri. Dotične verste se tako glasijo:⁶⁾ „Rimljani ne razločujejo

samo teh narodov: Skordiskov, Maidov, Dardanov, ampak razun njih tudi Paione (Panone), Rhaita, Noričane, evropejske Mysiane in vse njihove mejašne sosede na desnem bregu Istra v soglasji z Gerki — od gerskega naroda, in davajo vsakemu plemenu njegovo lastno ime; občinsko ime, ktero vse te dežele pri njih imajo, je pa Illiria. Početka tega njihovega mnenja nisem mogel najti“. Tako Appian. Kdo zamore iz Appiana sedaj dokazovati, da so Panoni bili po jeziku en rod z Illiri?

Appian sam¹⁾ začinja popis rimsko-illirske zgodovine tako: „Illiri se velijo pri Gerkih one ljudstva, ktere nad Macedonijo in Tracijo od mej Chaonov in Thesprotiov do Istra stanujejo. Ta odločba velja od dolžine dežele. Kar se širine tiče, se ta dežela razprostira od Macedonije in gorate Tracie do mej Paionov (Panonov) do jonskega morja in najprednejših višav Alp“. Iz tega popisa vidimo, da Appian ni štel Panonov k Illirom, in da so Illiri do najprednejših višav Alp — toraj v severo-iztoku do Snežnikov, Javornika, do illirsko-japudskih mest Terpe in Metula segali. Vse okrožje od illirskih Dardanov, to je, do onega kraja, kjer dandanašnji Una dela mejo med Avstrijo in Turčijo, in kjer Glina začne teči po avstrijski zemlji do njenega izliva, od ondot gori po levem bregu Kolpe do kranjskega mestica Loža, od ondot proti Krasu, od ondot dalje naprej čez Vipavo, Ljubljano, Celje, kraj pohorskih panog — prek čez lipniško polje do virov Rabe, in od ondot prek čez Wechsel, mesto Baden proti Dunaju — je toraj bilo stanovlišče Panonov. V tem prostornem okrožji pa ni najti ne enega ostanka tračstva ali illirstva.*)

Proti iztoku pa je meja Panonov segala od izliva Une v Savo proti Oseku, čez goro „mons Claudius“, kjer so po Pliniju stanovali keltski Tauriski in Skordiski do Dunaja, in kraj levega pobežja Dunaja gori proti Karnusu (Carnuntum). V tem okrožji ne imenujejo stari pisavci nobenega drugega naroda razun keltskih Bojev kraj pleškega jezera (Neusiedler-See), kateri pa so že za Rimljanov do drobnega zginili, in razun nekterih manjih betvic keltskih v kotu med Savo in Dravo, katerih sled se najde blizo gori do Koprivnice.

Posebne betve Panonov so bili 1. Latovčani po Ptolomaji²⁾ *ὑπὸ τὸ Νότιον*, kateri so posedovali okrožje od Ljubljane**) do Nevoduna — dnešnjega Kerškega. 2. Breveci³⁾, kateri so stanovali med Kolpo in Savo, kjer še dandanašnji se prebivavci velijo Brajci. 3. Kolečani, ktere Ptolomaj stavlja pod Boje — toraj kraj levega pobežja ogerske Drave in Mure od Legrada in Kolačeka, ktero mesto še na stari rod Kolečanov⁴⁾ opominja gori po ogerskem Slovenskem kraj rečice Sale do pleškega jezera. 4. Acali,⁵⁾ ktere Ptolomaj stavlja v sosesčino Bojev, toraj so Acali bili prebivavci hribovate pokrajine med Bistrice, Rabo in Muro. 5.

¹⁾ Appian in Illir. 1.

*) V tem okrožji tudi ni najučenejši izsledovatelj zgodovine starih Illirov Ottfried Müller (Dorier I, 2. „Ueber Makedoner“ 43) iskal, tudi ne učeni Hahn v svojih izvrstnih bukvah „Albanesische Studien“, kateri sam terdi, da so že za Strabona utegnile slovenske plemena v Panonii stanovati.

**) Ljubljana za Rimljanov Hemona. Za slovensko obliko tega imena pričuje ime mesteca Homona v zemlinski varmedžji kraj rečice Laburcè. Znano je, da se je blizo Hemone izkopal spomenik Laburo sacrum, Laburu = svetlemu, labemu — vodnemu duhu posvečeno. Pis.

²⁾ Ptolomaj II, 15, 16. ³⁾ Breveci pomenja ovčarje, toraj toliko, ko illirsko ime Dalmati, od illirske besede dalma, brav, brev, oven, pa tudi prasec, primeri poljsko: wieperz = beran, oven in prasec, veper. ⁴⁾ Kolečani, Kolčani od kal, kol = collis, litevsk. kalnas. Kolčani = Gorčani. ⁵⁾ Acali od ac, Hügel, Felsenspitze = acumen po obliki kakor: Gorali. V gori naznamljeni okolici so še vasi: Windisch-Hatzmansdorf, Hatzendorf.

¹⁾ Herodot 4, 49. ²⁾ K. Zeus lib. cit. stran 254, 255.

³⁾ Plinius „Hist. nat.“ 3, 22. ⁴⁾ Vellejus II, 115.

*) V tem smislu imenuje Florus (3, 4) keltske Skordiske Trake. Zeus sam terdi, da so Skordiski proti koncu 4. stoletja v Illirijo prišli in se kraj gore mons Claudius naselili (Zeus l. c. str. 1676). Nekteri pisavci, kakor Muchar in Knabl, hočejo z vso silo dokazati, da je „mons Claudius bil dnašnja rogačka gora. To ni nikdar resno, naj se samo pogleda: Livi Epitome. 63.

⁵⁾ Appian in Illir. 14. ⁶⁾ Appian in Illir. 6.

Arabisci, ¹⁾ to je, Rabiščani, kraj reke Rabe, in 6. Oseriates, to je Ozerjani ²⁾ kraj blatenskega jezera.

Poglavitne mesta starih Panonov so toraj bile a) Hemonia, b) Petovio, c) Siscia, d) Sabaria, e) Solva. Ker bi mi utegnili nasprotniki mojih terdenj še besede Apianove (in Illyr. 14) nasproti deržati, je tedaj tudi le treba navesti. Glasijo se: „Slovitni so Paionci že od časov Macedoncov zavoljo Agrianov, kateri so Filippu in Aleksandru zlo koristili, in se kot stanovniki dolnje Paionie in kot izseljeni Illiri k Paionom štejejo. Ko je Korneli vojsko s Paionci slabo opravil, je postalo njihovo ime strah za vse Itale, in dolgo so se bali nasledni konsuli nad Paionce iti“.

Pod temi Paioni nimajo se razumeti Panoni. Ti Paioni so celo drug illirsk rod, kterega že Dio Cassi točno razločuje od Panonov (49, 36), in so južno in iztočno od gore rhodopske stanovali, in bili soplemeniki Teukrov (Herodot V, 13). Ti maloazijanski rodovi so že pred trojanskim bojem v velikih trumah v Evropo se preselili, in Trake iz njihovih sedežev kraj Strymona pregnali in do Thesalie in Epira jo porinili (Herodot 7, 20, 75). Betva teh ilirskih Paionov — Agriani so stanovali kraj virov Strymona, in bili zavezniki Filipa in Aleksandra. Zoper te Paione se je konzul Korneli vojskoval. Panone je še le Avgust začel pobojevati. Illirski Teukri pa so bili soplemeniki Trojanov, toraj Trojanji tudi rod illirsk, kar je že Homer (Ilias 20, 215 itd.) vedil.

Tudi Diador Sicul (4, 75, 5, 48) in Strabon (Geog. 7) sta to povest poznala. Sorodnost Trojanov z Illiri poterjuje tudi ostanek jezika. Po Plutarhu so Trojanji Achillesa, kterega so Gerki imenovali Ὀκύπυς (Okypus), to je berzonog, v svojem jeziku imenovali: Ἀσπέτε (Aspete), v jeziku dnešnjih Škipetarjev, kateri so po ostroumnih preiskavah Pottovih, Hahnovih in Fallmeyerjevih ostanki starih Illirov, pa τσπετε, σπέτε še sadaj pomenja berzi, ὄκυς pa schnell, primeri Fallmeyer „Das albanesische Element in Griechenland“ stran 29). Rad bi poznal kritičnega jeziko- in zgodovinoslovca, kateri si dokazati upa, da se kraj gornje Save, Drave, Mure, Sale, Rabe najde illirsk živelj. Da so Illiri bili potomci Iranov (Medov, Persov) ne pa betva Arjanov, sem že na drugem mestu dokazal.

Da Panoni niso bili traški rod, sem že tudi na več mestih svojih spisov dokazal. Traki niso nikdar na desnem pobrežji Dunaja imeli stanovitnih stanovišč. Ako Herodot pravi, da unkraj Istra stanujejo samo traške plemena, velja to o zemljah na levem pobrežji Istra ležečih, kjer nahajamo Dake in Gete (Thucyd. 2, 96).*)

Panoni in Traki si tudi nikdar niso bili prijatli. Ko so Panoni za Tiberia hotli rimski jarem odtrasti, so jih Traki na cedilu pustili, in še celo Rimljanom na pomoč poslali svojega vojvoda Bymetalkesa, kateri je Panone pri Sremu premagal. V Sremu namreč je bila rimska posadka, ktero je Bato vojvoda panonskega roda Brevcov navälil, ali rimski namestnik Caecina Sever je od Panonov obleženo terdujavo rešil. (Dio Cassi LV. 29, 30). Nasproti vidimo Panone v družbi sorodnih Norencov pod Tiberiom Istrijo napadati (Dio Cass. LIV. 20). Ta zavez glasno govori, da sta naroda bila sorodna po kervi, jeziku in veri, kar tudi spomenik Brevcov pričuje, kterega so norenski boginji Noreji posvečili. (Konec sl.)

¹⁾ Rabiščani od Raba = Laba, lichter weisser Strom. Že Pott je dokazal, da je A v imenu reke Rabe latinsk predstavek (Pott „Die Personennamen“ stran 435). ²⁾ Oseriates = Ozerjani še v rusčini ozero = jezero.

*) Döllinger „Heidentum und Judentum“ str. 32 piše prav jasno o Trakih in dokazuje, da so stanovali na Ogorskem iztočno od Tise, v Erdelji, Bukovini, Moldavi in zapadno od Pruta in Valahije.

Ozir po svetu.

(Kje merjó ljudje najmanj?) Po večletnih skušnjah med vsemi omikanimi deželami na Angležkem ljudje najmanj merjó. Dr. Farr je sestavil število merličev po različnih deželah in najdel, da umerje na leto

na Angležkem eden izmed 45 ljudi,	
na Francozkem	42 „
na Pruskem	38 „
na Avstrijskem	33 „
na Rusovskem	28 „

(Na Rusovskem so se začeli zlo žganju odpovedovati). Kar so začele družtva treznosti na zahodnem Poljskem čedalje bolj se razširjati in se marsikako vedro žganja manj popije, so tudi kmetje na Rusovskem začeli slovó dajati preljubljeni vodki (žganju). Pogostoma se beró v časnikih obljube, s kterimi se v srenjskih zborih rusovski kmetje odpovedujejo žganju; da se pa zvesto spolnujejo te obljube, si postavljajo srenjske možé za čuvaje.

Posebnega pomina je vredna obljuba, v katero so se s prisego zavezale štiri soseske, ki so grofinji Heidnovi v Št. Nikoljsku podložne. Vsak teh sosesčanov se je zavezal za leto in dan, ne kapljice žganja pokusiti, razun če mu ga zavoljo kake bolezni zdravnik piti veleva; vsak, kdor obljubo prelomi, mora za pokoro plačati 5 srebrnih rubljev, jih pa dobí zraven tega še 25 s šibami po guzici; vendar pa more vsako šibo odkupiti s 25 kopeki; za pokoro plačanih 5 rubljev se obernejo 4 za kakošno milodarno napravo, 1 rubelj pa prejme tisti, kdor je prestopnika zatožil. Kdor kterega vé, da se je v družbo treznosti zapisal pa obljubo prelomil, in ga ne zatoži, plača sam 1 rubelj globe. Vsaki kaznovani zgubi tudi pravico, da leto in dan nima o srenjskih zadevah nič govoriti. Kdor ne more kazni v dnarji odrajtati, ga morejo starašnje na blagu rubiti. — Sosesčanje so se zavezali, da leto in dan se ne smejo te postave nikakor premeniti ali predelati; drugo leto se zbere spet skupšina in ta sklene, kako in kaj bo naprej veljalo. Grajšinski pooblastenec je tudi podpisal to postavo. — Da bi se pač žganju povsod tako godilo in da bi rusovski kmetje povsod našli dosti posnemavcov!

Pravlice iz Krajnskega.

Zlate jabelka.

Kralj Vojs je imel tri sinove, Janeza, Matjaža in Leviža. 7 let je bolan ležal. Sanjalo se mu je, da v deveti deželi, ktera je izdana, zlate jabelka rastejo, in če bi on eno od tistih pojedel, bi ozdravel. Svoje sanje razloži in dá dosti dnarjev svojemu najstarejšemu sinu Janezu in konja, ter ga odpravi, naj gré v tisto deželo zlatih jabelk iskat. Janez gré, pride na Laško (v Italijo) v neko mesto; tukaj vpraša, kje bi bila kaka kerčma za prenočiti. Ljudje mu dopovedujejo, da ste tukaj dve kerčmi; ena v mestu, kjer se utegne vsak razveseliti, ostati kolikor dolgo hoče, da mu kerčmar ob letu še za eno leto dalje dnarjev dá, in če popotnik spet té zapravi, potlej ga ob začetku tretjega leta obesijo. Druga kerčma pravijo dalej, je zunaj mesta, pa le za tiste, kterim se naprej mudi in zjutraj zgodaj vstajajo, se na pot odpraviti. Kraljevič se zgovarja, da je truden, da potrebuje počitka in razveseljenja in gré v „kerčmo veselja“, ktera je v mestu. Tukaj še ostane celo leto; ko je leto minulo in on vse dnarje zapravil bil, mu kerčmar dá spet toliko, kolikor je bil s sabo prinesel, in on začne spet drugo leto kakor je prvo živel.

Ko pa najstarejšega sina z zlatimi jabelki ni domú, si misli bolni kralj: Bog vé kam je zginil, in zato reče srednjemu sinu Matjažu: Najstarejšega brata tvojega ni domú; pojdi ti zlatih jabelk iskat, zraven utegneš pa zvediti, kam je Janez prišel. Dal mu je toraj še enkrat toliko kot prej-

se prikaže večidel po sončnem zatonu na celem obzorji (Horizont) kot tamen oblak, iz katerega se od časa do časa utrinjajo žarki razne barve, švigajoči na vse kraje, v podobi krožnega odseka (Kreisabschnitt) tako kakor se vidi zjutraj zarja, preden pride sonce izza gore.

To krasno prikazen popisuje kapitan Ross, kakor jo je opazoval 25. novembra na svoji drugi vožnji v polárne kraje, tako-le: „Gledali smo svetlo burjavo, ktera je do polnoči krasneja in krasneja prihajala in terpela do prihodnjega jutra. Viditi jo je bilo kakor obok, ki se sveti v šipovem svitu in zdelo se nam je, kakor da bi konca tega oboka na dveh si nasprotnih gorah slonela. Rěci se more, da je burjava magnetična nevihta. O navadni (električni) nevihti se uravná razdjana enakotehtnost v razdelitvi električne materije po blisku; pri burjavi se zgodi to tudi po svetlobi gledé na razdelitev magnetične materije. Izci muje se pa burjava tako-le: Globoko na obzoru se najpervo potamni obnebjje, naredí se gosta megljena stena, iz ktere se izsnuje počasi tamen obok. Skozi to meglo se vidijo zvezde, njena temnota se spremeni počasi v rujavo ali višnjevasto barvo. Ob tem oboku je drug širok, svetál zračen obok, spervega bel, potem pa rumen. Cela prikazen je podobna zdaj veliki tamni šipi sonca, ki ima ravno izza gore priti in ktere kraje obdaja širok in svetel rob. Nad obokom visijo in švigajo lučice, stanovitno nižeje in višeje se zibaje. Unemajo se zdaj tũ zdaj tam bolj živo in vzdigujejo se do obnebnega navpičja. O tem se spreminjajo barve neprenehoma, kakor se morejo samo v modrem stvarjenji spreminjati.

Tako stoji svetli obok včasih cele ure, preden je burjava popolna. To se pa le tedaj zgodi, kadar se burjava najkrepkeje izsnuje.....

Ta čudna magnetična prikazen se vidi dostikrat v raznih deželah o tistem času, in naravoslovci so zapisali mnogo noči, v katerih se je vidila burjava na Angležkem, Pruskem, v Rimu in v Kini.

Kdaj so poslednjikrat v naših krajih burjavo gledali, ne moremo povedati; brati pa je, da je 18. oktobra 1836 v celi srednji Evropi bila in noter do Turina segla. Vidili so jo pa tudi že v Rimu in celó v Madridu. V deželah ob ekvatorji je pa še nikoli ni bilo.

Burjave v naših krajih so sploh redke, redke, in preden bomo sopet le količkaj popolno gledali, bi utegnile leta in leta preteči. Naravoslovci terdijo sicer, da je magnetična igla o burjavi in tudi še nekaj časa pred nepokojna, preden pride.

Prosto ljudstvo je 21. aprila marsikaj ugibalo, kakor vselej, kadar se na obnebjji prikaže kaj, česar ne ume.

Vraže naših očetov ne oživé nikolj beržeje, kakor o tacih priložnostih. Nekteri so imenovali unidanjo burjavo kar „šibe Božje“, drugi so se je vstrašili kot prerokinje silne vojske itd. Slabe vere so taki ljudje, ker ne vejo, da smo vedno v oblasti večnega Očeta, še menj pa vejo, da vojska, ktera se nam kaže in ktere nas Bog obvaruj, ni treba po burjavi napovedovati; sedanja vojska izvira iz volje enega samega in burjava bi gotovo ne bila odlašala svojega prihoda tako dolgo, kakor v Parizu in Turinu že kujejo vse križe in nadloge, da si eden ali dva svojo slavoželjnost ugasita s kervjo mnogih narodov.

Zgodovinsko-jezikoslovne reči.

O panonsko-slovenski boginji imenovani „Vida Solitana“.

Spisal Davorin Terstenjak.

(Konec.)

Še je tudi o Panonih navesti Appianovo opazko (in Illir. 6), da ne živijo po mestih, ampak po pristavah in vaseh, in sicer dalje, da nimajo občinskih svetovavnic za zbirališča, in tudi ne občinskih glavarjev.

Kdo ne spozna v tem popisu na prvi pogled demokratične ustave in uredbe starih Slovanov? To patrijarhalno življenje je vladalo do najnovejše dobe v slovanskih zemljah. Appian tudi pravi, da so Panoni mogli 100,000 vojakov na noge spraviti, vendar je to vsigdar težko šlo, ker jim je manjkalo občega poglavarja. Ravno takošno piše Prokop (Bellum got. 3, 498) o Antih in Slovanih: „Čez Ante in Slovane ne vlada en edini poglavar, ampak iz prvih časov imajo ljudovlado.

Vprašati še bi kdo utegnil, kako je to, da se v boji Panonov z Rimljani vojvoda dalmatinskih Dysidiatov, kateri so po Pliniu bili illirsko pleme, veli Bato, in ravno tako Bato vojvoda panonskih Brevcov (Dio Cass. LV, 29)?

Bato je toraj illirsko ime. Teukrova hči, Dardanova žena, se je velela Batea. Teukri pa so sorodni bili s Trojani, Trojani pa z Dardani, Dardani pa so bili Illiri, toraj je Bato čisto illirsko ime, in ker se je vojvoda panonskih Brevcov tako imenoval, so bili Breveci — Illiri. Tako bodo nasprotniki mojega terdenja sklepali, vendar ta sklep ne stoji na tako terdnih nogah, kakor se misli. Vsakdo vé, da imena potujejo od roda do roda. Tako nahajamo, da so slovanski Rusi pridevali imena škandinavskih Varagov svojim otrokom, in Škandinavci izposojevali od Slovanov imena. Tako se je tudi utegnilo dopasti ime Bato sosednih Illirov slovenskim Panonom, in tako tudi ime do vojvoda Panonov priti. Razun tega je ime Bato tako dobro slovensko, kakor tudi illirsko. Zna poznamenovati to kar Scipio od bat, scipio, ali to kar očka, ruski: batjuško, Väterchen, zastran oblike primeri staroserbske imena Deso, Grozo, ime polabsko-slovanskega kralja Krito itd. Bato v pomenu oča tudi poznajo Serbi (Vuk rječnik str. 17). Da so Breveci bili druge narodnosti, bi tudi utegnili ta okolščina biti čeravno mala priča. V boji z Rimljani je dalmatinski zveznik bil izdajavec. Od kervnih bratov, ktere navaja enako velik namen — oslobodenje iz ptujega jarma — ni kaj takošnega pričakovati.

O posebnem jeziku Panonov govori Tacit, in dotične verste sem že na drugem mestu razložil. Tukaj bodi pristavljeno, da na Peutingerjevi tabli se imenuje panonska reka Lepav. To poznamovanje za reko tudi poznajo Serbi „Lepenac“ voda, koja više Skolja utječe u Vardar“ (Vuk rječnik str. 325). Dosti panonskih krajnih imen, kakor Pleso itd. je že razložil naš slavni Šafařik (Slawische Alterth. I, 245 itd.). V Antoninovem potopisu v močvirni stoječe rimske postaje Lusio in Lugio, to je, luža in lug, imate tako nepokvarjeno slovensko lice, da ni treba o njih domačnosti dvomiti. Ako vsako ime se ne glasi po gramatičnih pravilih, naj se premisli, kar učeni Movers pravi: „Griechen und Römer pflegten Fremdennamen den Gesetzen ihrer Aussprache anzupassen, oder diese mit ähnlich lautenden griechischen oder lateinischen Wortbedeutungen zu vertauschen, oder ganz neue Namen an die Stelle der barbarischen zu setzen, sehr selten gaben sie den fremden Laut rein und ungefälscht wieder“ (Movers, das phönizische Alterthum II, 3). Tako v Antoninovem potopisu namesto postajinega imena Lusmana = Lužmana nahajamo: locus Felicis. Peutingerjeva tabla pa ima Lusmana iz debla luž s suffiksom ana, toraj: Lužmana = locus palustris.

Toliko tukaj o izrekih starih gerških in latinskih pisateljev gledé starih Panonov. Kakor klasiki ne terdijo, da bi stari Panoni Kelti, Illiri ali Traki bili, tako tudi ne starine starih Panonov, njih jezik, njih šege in njih božanstva.

Že poznamo panonsko-slovenske božanstva: petujskega Jarmoga, leskovskega Sedata, ljubljansko Acaluto in Labura itd.; sadaj še hočem drugo panonsko-slovensko boginjo zdravja z imenom Vida Solitana razkladati. Spomenik z napisom VIDAE. SOLITHANAE. SACRVM. je

našel visokoučeni in prezgodaj umerli Dalmatinec profesor Carara, vesvoljnemu učenemu svetu po svojih arhajoloških spisih slavno znan v Topuskem (glej Neugebauer, die Südslawen str. 231). Topusko stoji v prvem banskem polku (regimentu), in ima slavnoznan toplice. Varhinja teh toplic se je velela Vida solitana. V basenstvu arjanskih narodov nahajamo bogove solnca in mesca in božanstva vode kot predstojnike in darovnike zdravja, kot nebeške moči celitve in vračenja. Pri Gerkih je bil solnčni bog Apollon in njegov sin Aeskulap bog celitve in ozdravljevanja, in bolan je mogel nju na pomoč klicati (Pindar, Pyth. V, 83, Servius, Aen. XII, 405). Rimljani so mu postavili posebno vežo, da bi hranil ljudstvu ljubo zdravje (Livius 27, 23) in kot boga celitve so ga v Meseni že od starih časov častili (Pausan 4, 34, §. 4).

Razun zdravje delivnega solnca so tudi arjanski narodi, posebno stari Indi in Slovani mlademu mescu pripisovali ozdravivno moč. Že v Bhagavat-Giti (XV, 13) se mesec imenuje darovatelj vode, življenja, pospeševatelj ozdravivnih in vračivnih zelišč, predstojnik zdravništva, in v starih vedskih spisih se pravi o njem, da življenje podaljša (Nirukta, XI, 6). Tudi v narodnih povestih Slovanov se takošne moči pripisujejo mescu, posebno mlademu, katerih vseh tukaj navesti bi se preveč na dolgo in široko vleklo.

Razun božanstev luči so tudi božanstva vode bile vračivne in ozdravivne. Posebno voda, koja se zajemlje pred solničnim iztokom na velikonočni dan, ima ozdravivno in lepoto delivno moč. Te vere ne nahajamo samo pri Rusih (Karamzin I, 3) in drugih Slovanih, temoč tudi pri sorodnih starih Prusih in Litvanih (Tettau und Temme str. 278), in še dan današnji pri prebivavcih ponemčenih v nekdanjih polabsko-slovanskih deželah (glej A. Kuhn, Märkische Sagen, str. 311 itd.).

Ako je že narurna voda se častila kot vračivni živelj, koliko več še mineralna. Tudi mineralnim vodam ali toplicam je predstajal solnčni Bog, kakor gerški Appollon in keltski Belen. Poleg tega pa še so stari arjanski narodi častili posebne ženske bitja, ktere so bile varhinje vod, pri Rimljanih so se velele Nymphae, *) pri Slovanih Vile in Rusalke, ali pa Vide. Še sadaj Slovenec pozná povesti o Babi Vidi, koja je vsako bolezen znala ozdraviti. **) Ker se Vida veli Baba, je ta priimek priča, da je Vida bila boginja vode, ker božanstva vode se velijo starci, očaki, babe, matere, primeri: *Θέτις Ἥρις*, Thetis, Thetys pri Gerkih, ker voda je tata „die Ernährerin, die Amme“ (glej Welcker griech. Mythologie str. 618). Vodni bog Nereus se nasproti veli: starec, ded, očak (Ilias 1, 538), pri Slovencih Taterman ***) od tater = očak, ded, zavoljo oblike primeri: Juterman, Koderman. Rusi v svojih narodnih pesmih potoka Don ne imenujejo drugač, kakor batjuško = očka, Väterchen. Vodne božanstva so toraj stari Slovenci imenovali zavoljo svoje obrodive in redivne, ohranjivne moči — očete, dade, tatre, babe, matere, tate, in tako je tudi vodna boginja Vida v narodnih povedkah dobila ime: Baba Vida. Še živo slovansko narečje, in sicer serbsko ima besedo Vida v pomenu vračnica, vidanje = liječenje, vidati = liječiti, vidac, vidavica, †) Art Pflanze, herbae genus

*) V lažkih toplicah na Štirnem so rimski kamni z napisom: Nymphis augustis sacrum.

**) Mitološko ime Vida se je še ohranilo v narodnih pesmih slovenskih: „Lepa Vida proso plela,
Poleg si prav ljubo pela,
Lepa Vida proso žela
Al ni bila več vesela“ itd.

***) O Tatermanu glej moj članek v predlanskih „Novicah“.

†) Vidavica je po Vidi dobila ime, kakor perunica po Perunu, homan po bogu ognja Homanu, belin po Belinu.

(Vuk Riječnik str. 59). Vida toraj pomenja lekarico, vračnico. Pa kaj pomenja pridavek Solitana? Tudi to ime je slovensko.

Skoraj v vsakih toplicah se nahaja sol (Kali, Natron i. t. d.), zatega voljo Slovenec toplice tudi imenuje solitana. Tako se govori o dobernski, o lažki, o suttinski, o rogački Solatini. Deblo je sol, gerški *sz*, lat. sal. Iz tega deblo dobimo adjectivno obliko solat, ali pa solit, primeri: rogat iz deblo rog, bogat iz bog, gerbat, gibbosus iz gerb (Miklosič „Bildung der Nomina“ str. 65). Temu adjectivalnemu suffiksu se priklepa daljnji suffiks ina, od kodar iz solat se dobiva — solatina. Iz deblo sol pak je tudi mogoča oblika solit, kakor iz luč — lučit, radiatus, iz žena, ženit itd., koja oblika dopušča suffiks ana, tako iz solit, dobimo sekundarno solitana (primeri: smetana iz korenike met (Miklosič, Bildung der Nomina str. 43) = solatina. Vida solitana toraj pomenja to, kar Vida Solatina.

Razun teh tukaj omenjenih božanstev zdravja so še stari Slovani častili matere, tate, ktere so z različnimi zelišči ljudi ozdravljale. O Tatah, katerim se tudi najde spomenik z napisom: „Tatis augustis sacrum“ postavljen, sem že govoril na drugem mestu. *)

Bral sem v teržaškem časniku, da se nekteri na Kranjskem zlo veselijo mogil dolenskih, v katerih mislijo najti poterdila za keltičnost starih prebivavcov Kranjskega in Štirnkega. Jaz sem takošnih mogil na Štirnem poleg Negove, Radgone, Ptuja, Hoč, Pulskave že več pregledal, ali nektere ročkice, malo pepela, stare kopita, kakošen rimsk dnar, poterte sulice itd. so mi malo dokazov dale za gotovo odločbo narodnosti sedanjih prebivavcev; zato mi je ljubša živa beseda in pa nadzemeljski spomeniki s svojimi kulturnimi podobščinami. **) In vse te starine govorijo modremu, kteremu je eno oko zadosti, za — slovenšnost starih Norencov in Panonov.

Kratkočasno berilo.

Atala.

Spisal Chateaubriand. Poslovenil po originalu Mih. Verne.

Predgovor.

Francozi so imeli nekđaj v severni Ameriki obširno državo, ki se je od Labradorja do oboje Floride, in od bregov morja atlantiškega do najdaljših jezer zgornje Kanade razprostirala.

Štiri velike reke, ktere iz enega pogorja izvirajo, delé te nezmerne okrajne: svetega Lavrenca reka, ki se izteka proti izhodu v zaliv enacega imena; zahodna reka, ki svoje vode neznanem morjem donaša; Bourbonova reka, ki od juga proti zahodu v Hudsonov zaliv dere, in Mešaseb ***) , ki se od severja proti jugu v meksikansko morje izliva.

Poslednja reka namaka v svojem čez tisuč milj dolgemu teku prijetno okrajno, ki ji rojaki zedinjenih držav ameriškanih novi raj pravijo, Francozi pa sladko ime Luiziana dajajo. Tisučere druge reke, Mešasebove podložnice, Misuri, Illinois, Akanza, Ohio, Vabuš, Tenase — jo gnojé s svojim tolstim blatom in jo rodovitijo s svojimi vodami. Ko zimske povodnji vse te reke napnejo, ko nevihte cele kose gojzdov

Belin (Bilsenkraut) se tudi veli trava svete Apollonije, kar na Belina — Apollona opominja.

*) Glej moj članek „Ueber den Gott Latovius v Mittheilungen des histor. Vereins für Krain Jänner 1858“, primeri tudi članek o Tatermanu.

**) Gori smo čuli, da so Panoni nosili platnene oblačila z rokavi. Celo drugači je bila traško-illirska noša, kteri so imeli dolge pantalone do pet segajoče, čez pantalone srajco, koja je do kolen segala. Pantalone so bile tudi doli vkup zvezane (glej Montfaucon Antiquité expliquée Tom. III. Planch. 46).

***) Mešasebé je pravo ime reke Mississipi.